

OSPODARKA NARODOWA

4
(188)
Rok XVIII
kwiecień
2007

Bohdan GRUCHMAN
Emil PANEK

Akademia Ekonomiczna w Poznaniu (1926-2006)

W październiku Akademia Ekonomiczna w Poznaniu obchodziła jubileusz 80-lecia. Powstała w 1926 r. z inicjatywy Izby Przemysłowo-Handlowej w Poznaniu, przy poparciu Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, jako czwarta – po Wyższej Szkole Handlowej (obecnie Szkoła Główna Handlowa) w Warszawie, Wyższej Szkole Handlu Zagranicznego we Lwowie i Wyższym Studium Handlowym (obecnie Akademia Ekonomiczna) w Krakowie¹ – prywatna wyższa uczelnia ekonomiczna w odradzającym się po 120 latach niewoli państwie polskim. Utworzeniu uczelni, mającej za zadanie dostarczenie wyzwolonej spod zaboru pruskiego Wielkopolsce wykształconej kadry ekonomistów, sprzyjało wcześniejsze powołanie w 1919 r. Uniwersytetu Poznańskiego, który w pierwszych latach istnienia młodszej o kilka lat placówki naukowo-dydaktycznej wspierał ją wysoko wykwalifikowaną kadrą naukowo-dydaktyczną.

Podstawy prawne

Pierwsza inauguracja roku akademickiego miała miejsce 12 października 1926 r. W chwili założenia WSH w Poznaniu była jednowydziałową uczelnią, wspieraną finansowo przez Poznańską Izbę Przemysłowo-Handlową, organy samorządu terytorialnego, organizacje gospodarcze oraz osoby prywatne. Podstawowym źródłem utrzymania uczelni było czesne pobierane za naukę.

Gromadzeniem środków finansowych na rzecz uczelni zajmowała się powołana w tym celu Fundacja WSH. Nadzór nad Fundacją sprawował minister WRiOP, a jej władze tworzyło, powoływane lub zatwierdzane przez Radę Profesorów, Izbę Przemysłowo-Handlową, Prezydenta Miasta Poznania i ministra WRiOP, Kuratorium Fundacji oraz jej Zarząd².

¹ *Szkoły Wyższe Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. 2, Warszawa 1930 (s. 71, 154, 319).

² *Akademia Ekonomiczna w Poznaniu 1926-1976*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa-Poznań 1976 (s. 45-46).

Studia trwały trzy lata i obejmowały następujące działy: handlowy, bankowy, ubezpieczeniowy, komunikacyjny, konsularny, spółdzielczy i pedagogiczny. Absolwenci otrzymywali dyplom dający tzw. prawo pierwszej kategorii do pracy w państwowej służbie cywilnej. Uczelnia w chwili założenia nie posiadała uprawnień do nadawania tytułu zawodowego magistra. Uprawnienia te uzyskała w 1938 r. na mocy rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego³. Jednocześnie z dniem 10 listopada 1938 r. uczelnia została przemianowana na Akademię Handlową w Poznaniu w rozumieniu ustawy o szkołach akademickich z 1933 r.⁴ Ten wielki sukces uczelni nie zdążył przełożyć się na jej działalność naukowo-dydaktyczną z powodu wybuchu wojny. Swoją działalność po wojnie szkoła wznowiła 16 kwietnia 1945 r. W tym dniu zainicjowane zostały wykłady na pierwszym, powojennym, skróconym roku akademickim, który trwał do końca września. Do 1950 roku Akademia Handlowa pozostawała uczelnią niepaństwową.

Dekretem z 26 października 1950 r. Akademia Handlowa w Poznaniu została przekształcona w państwową wyższą szkołę akademicką, która (wstecznie, od 1 września 1950 r.) przyjęła nazwę: Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Poznaniu⁵. Na mocy rozporządzenia Ministra Szkół Wyższych i Nauki z 6 kwietnia 1951 r. w uczelni utworzono dwa wydziały, Finansowy oraz Handlowy, które następnie Zarządzeniem Ministra Szkolnictwa Wyższego z 1 października 1952 r. przemianowano na Wydział Finansów oraz Wydział Handlu. Z dniem 1 września 1954 r. utworzony został Wydział Towaroznawstwa. Na mocy uchwały Rady Ministrów z 2 lipca 1955 r. WSE w Poznaniu uzyskała prawo do nadawania stopnia doktora nauk (podówczas: kandydata nauk)⁶. W 1957 r. miejsce dotychczasowego Wydziału Finansów zajął Wydział Ogólno-Ekonomiczny, który dwa lata później uzyskał uprawnienia do nadawania stopnia doktora nauk ekonomicznych⁷. Jednocześnie nastąpiło połączenie Wydziału Handlu i Wydziału Towaroznawstwa w Wydział Handlowo-Towaroznawczy, który uzyskał analogiczne uprawnienia 12 marca 1965 r.⁸ Uprawnienia do nadawania stopnia doktora nauk towaroznawczych uzyskała także Rada Naukowa Instytutu Towaroznawstwa na mocy decyzji Ministra Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 30 sierpnia 1972 r.⁹ Pierwszą jednostką uczelni, która uzyskała w 1962 r. uprawnienia do nadawania stopnia naukowego docenta (obecnie doktora habilitowanego) był Wydział Ogólno-Ekonomiczny¹⁰. Wydział Handlowo-Towaroznawczy podobne uprawnienia zdobył w 1970 r.¹¹ W międzyczasie, w 1969 r. Wydział Ogólno-Ekonomiczny został przekształcony w Wydział Ekonomiki Produkcji.

³ Dz.U. Rzeczpospolitej Polskiej nr 86, poz. 580 z 1938 r.

⁴ Ibid.

⁵ Dz.U. nr 49, poz. 444, z 1950 r.

⁶ Monitor Polski, poz. 849, z 1955 r.

⁷ Monitor Polski, poz. 560, z 1959 r.

⁸ Monitor Polski, poz. 62, z 1965 r.

⁹ Dz. Urzędowy nr 44 z 18 IX 1972 r.

¹⁰ Monitor Polski, poz. 56, z 1963 r.

¹¹ Monitor Polski, poz. 259, z 1970 r.

Postanowieniem Rady Ministrów z 29 kwietnia 1974 r., z dniem 1 października tegoż roku nastąpiła zmiana nazwy czterech wyższych uczelni ekonomicznych w kraju, w tym uczelni poznańskiej, na Akademię Ekonomiczną¹². Rok później z dwóch podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni, tj. Wydziału Ekonomiki Produkcji i Wydziału Handlowo-Towaroznawczego, wyodrębnione zostały trzy: Wydział Planowania i Zarządzania, Wydział Ekonomiki Produkcji i Obrotu oraz Instytut Towaroznawstwa (na prawach wydziału).

Reorganizacja uczelni i reforma studiów rozpoczęta w 1990 r. doprowadziły do zniesienia dotychczasowych wydziałów oraz instytutów i powołania w ich miejsce trzech dużych jednostek organizacyjnych: Wydziału Ekonomii, Wydziału Zarządzania oraz Wydziału Towaroznawstwa (od 1992 r.) z wszystkimi uprawnieniami akademickimi.

Kadra uczelni i jej władze

Swoje powstanie w 1926 r. Wyższa Szkoła Handlowa w Poznaniu zawdzięcza determinacji i silnej woli poznańskich działaczy gospodarczych, kupców i przemysłowców skupionych w prężnie działającej Izbie Przemysłowo-Handlowej, spośród których szczególne zasługi w utworzeniu uczelni mieli: syndyk Izby, dr Stanisław Waschko oraz jej ówczesny prezes, dr Stanisław Pernaczyński. Zgodnie z §1 statutu uczelni Wyższa Szkoła Handlowa była powołana w celu „...krzewienia nauk i umiejętności handlowych poprzez dostarczanie młodzieży wyższego wykształcenia zawodowego, pielęgnowania badań i prac naukowych, szerzenia wiedzy specjalnej w społeczeństwie”. Pierwszym dyrektorem WSH w Poznaniu, zatwierdzonym przez ministra WRiOP (z tej racji, że jej założycielem była organizacja gospodarcza, a nie osoba lub instytucja prywatna – co istotnie odróżniało szkołę poznańską od innych ówczesnych prywatnych szkół wyższych) był profesor dr Leonard Glabisz, który funkcję tę pełnił do 1930 r. Dyrektorem WSH w latach 1930-1938, a następnie jej pierwszym rektorem w roku akademickim 1938/1939, był profesor dr Antoni Peretiatkiewicz. Urzędujący aktualnie rektor Akademii Ekonomicznej w Poznaniu jest piętnastym rektorem w historii uczelni (nie licząc jej pierwszego dyrektora), co oznacza, że przekazywanie władzy na tym najważniejszym urzędzie odbywało się średnio co pięć lat i świadczy o dużym rozsądku i roztropności społeczności akademickiej. Dla przykładu poczet rektorów na starszym zaledwie o siedem lat Uniwersytecie Adama Mickiewicza tworzy trzydziestu profesorów.

W pierwszych latach istnienia WSH w Poznaniu jej grono nauczycieli akademickich było zasilane przez pracowników naukowo-dydaktycznych Uniwersytetu Poznańskiego oraz kilkunastu wykładowców pozauniwersyteckich. W 1930 r. uczelnia zatrudniała już 34 własnych nauczycieli akademickich, w tym 7 profesorów. Warto w tym miejscu dodać, że od tego samego roku, tj. zaledwie cztery lata od chwili utworzenia uczelni rozpoczęło swoją działalność najstarsze wśród uczelni ekonomicznych w Polsce Stowarzyszenie Absolwentów (wówczas)

¹² Dz.U., poz. 95, z 1974 r.

Wyższej Szkoły Handlowej. W ciągu 80 lat kadra akademicka uczelni wzrosła 18-krotnie, a liczba samodzielnych nauczycieli akademickich ponad 20-krotnie. Gwałtowny wzrost liczby pracowników naukowych uczelni, nieporównywalny z żadnym innym wcześniejszym okresem jej rozwoju, miał miejsce po 1990 r. (zob. tabl. 2). W ciągu minionych 15 lat liczba nauczycieli akademickich w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu wzrosła o 270 osób. Jest to przyrost większy od przyrostu kadry naukowo-dydaktycznej uczelni w ciągu całego okresu jej 45-letniego funkcjonowania w PRL.

Tablica 1

Rektorzy uczelni w latach 1926-2006

Lp.	Wyszczególnienie	Lata urzędowania
1.	Prof. dr Leonard Glabisz (dyrektor)	1926-1930
2.	Prof. zw. dr Antoni Peretiatkiewicz (dyrektor, rektor)	1930-1939
3.	Prof. zw. dr Witold Skalski	1939-1945
4.	Prof. zw. dr Józef Górski	1945-1948, 1956/57– 1958/59
5.	Prof. zw. dr Florian Barciński	1949-1950/51
6.	Prof. zw. dr Mieczysław Fleszar	1951/52 – 1953/54
7.	Prof. zw. dr Seweryn Kruszczyński	1954/55 – 1955/56
8.	Prof. zw. dr Zbigniew Zakrzewski	1959-1960-1961/1962
9.	Prof. zw. dr hab. Władysław Rusiński	1962/63 – 1964/65
10.	Prof. zw. dr hab. Stanisław Smoliński	1965/66 – 1968/69
11.	Prof. zw. dr hab. Ryszard Romański	1969/70 – 1979
12.	Prof. zw. dr hab. Janusz Piasny	1980 – 1985/86
13.	Prof. zw. dr hab. Janusz Wierzbicki	1986/87-1988/89
14.	Prof. zw. dr hab. Bohdan Gruchman	1989/1990-1995/96
15.	Prof. zw. dr hab. Emil Panek	1996/97 – 2001/02
16.	Prof. zw. dr hab. Witold Jurek	2002/03 –

Tablica 2

Nauczyciele akademicy zatrudnieni w uczelni w latach 1930-2005*

Wyszczególnienie	1930	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2005
1. Profesorowie i doktorzy habilitowani	7	6	16	45	65	80	135	141
2. Niesamodzielnii n.a. (adiunkci, asystenci, st. wykładowcy, wykładowcy)	27	45	72	130	233	260	433	468
3. Ogółem	34	51	88	175	298	340	568	609

* Pełno i niepełnozatrudnieni

Źródło: Z. Krasiński, *Z 75-letnich Dziejów Akademii Ekonomicznej w Poznaniu*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2002, tab. 6

Sprawozdanie rektora z działalności Akademii Ekonomicznej w Poznaniu w roku akademickim 2000/2001, Poznań 2001 (maszynopis powielony), tab. 3

Sprawozdanie rektora z działalności Akademii Ekonomicznej w Poznaniu w kadencji 2002/2003-2004/2005 oraz za rok akademicki 2004/2005, Poznań, 2005 (maszynopis powielony), tab. 4

Ukształtowane w latach 90. trzy wydziały Akademii Ekonomicznej w Poznaniu mają pełnię praw akademickich w zakresie nadawania stopni naukowych doktora i doktora habilitowanego nauk ekonomicznych, nauk o zarządzaniu oraz towaroznawstwa. Listę pierwszych doktoratów w historii uczelni, obronionych w ówczesnej Wyższej Szkole Ekonomicznej w roku akademickim 1958/1959, otwierają nazwiska czterech wybitnych ekonomistów (alfabetycznie): prof. prof. Jerzego Dietla, Teodora Kramera, Jerzego Liczkowskiego i Wacława Wilczyńskiego. Ogółem w uczelni stopień doktora nauk do końca 2005 r. nadano 800 osobom, zaś stopień naukowy doktora habilitowanego uzyskało 197 osób.

Działalność dydaktyczna

Studia w Wyższej Szkole Handlowej w chwili jej założenia, tj. w 1926 r., rozpoczęło 441 studentów. Początkowo studia były trzyletnie, dopiero w 1934 r. wprowadzony został (fakultatywny) czwarty rok nauki umożliwiający zainteresowanym absolwentom trzyletnich studiów zawodowych pogłębienie wiedzy i specjalizację w ramach czterech kursów wyższych: pedagogicznego, dziennikarskiego, ubezpieczeń społecznych oraz księgowych i rewidentów.

Przyznanie uczelni jesienią 1938 r. praw akademickich – równoległe ze zmianą nazwy uczelni – stało się ważnym impulsem jej dalszego rozwoju, który nieoczekiwanie został przerwany przez wybuch wojny. Uprawnienia z 1938 r. do nadawania przez Akademię Ekonomiczną w Poznaniu tytułu zawodowego magistra nauk ekonomicznych zostały po wojnie potwierdzone przez rozporządzenie Ministra Oświaty z 3 września 1945 r.

Tablica 3

Liczba studentów w latach 1926-2005*

Rok	Liczba studentów	Rok	Liczba studentów
1926	441	1970	4050
1930	959	1975	4538
1935	715	1980	4922
1938	962	1989	2763
1945	1343	1990	3398
1950	2026	1995	10544
1955	1631	2000	15023
1960	2235	2005	13385
1965	3383		

* Ogółem na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych

Źródło: Z. Krasiński, *Z 75-letnich Dziejów Akademii Ekonomicznej w Poznaniu*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2002, tab. 2

Sprawozdanie rektora z działalności Akademii Ekonomicznej w Poznaniu w roku akademickim 2005/2006 (maszynopis powielony, tab. 6)

Aktualnie w uczelni prowadzone są stacjonarne i niestacjonarne studia I i II stopnia (licencjacie i magisterskie) na sześciu kierunkach – ekonomia, finanse i bankowość, informatyka i ekonometria, stosunki międzynarodowe, towaroznawstwo,

zarządzanie i marketing – oraz studia III stopnia (doktoranckie). Bogatą ofertę edukacyjną dopełniają liczne studia podyplomowe, w tym cztery studia MBA.

Doniosłym wydarzeniem w historii uczelni było utworzenie w 1946 r. Oddziału Akademii Handlowej w Szczecinie. Opiekę i nadzór merytoryczny nad Oddziałem Szczecińskim sprawowała macierzysta uczelnia poznańska przez dwa lata, do chwili jego pełnego usamodzielnienia jesienią 1948 r. Była to pierwsza powojenna polska placówka naukowo-dydaktyczna na Pomorzu Zachodnim. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych powstały tzw. punkty konsultacyjne poznańskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej zlokalizowane w Bydgoszczy, Kaliszu, Lesznie, Pile i Zielonej Górze, przekształcone w latach dziewięćdziesiątych w prężnie działające zamiejscowe ośrodki dydaktyczne. Ośrodki te odegrały ważną, pozytywną rolę w zakresie krzewienia edukacji ekonomicznej w trudnym okresie transformacji gospodarczej i przemian politycznych, dostarczając wielkopolskiemu, lubuskiemu i pomorskiemu regionowi kraju wysoko wykwalifikowanej kadry ekonomistów i menedżerów. Dzięki życzliwości środowisk lokalnych i wsparciu władz samorządowych funkcjonują one do dnia dzisiejszego, mimo znacznego ograniczenia zakresu ich działalności przez nową ustawę o szkolnictwie wyższym z lipca 2005 r.¹³

Przemianom ustrojowym w Polsce po roku 1989 towarzyszyły równie dynamiczne, bezprecedensowe w całej 80-letniej historii uczelni, przeobrażenia programowe, organizacyjne i dydaktyczne. W historii szkoły okres ten zapisał się na trwałe jako czas jej szerokiego otwarcia na świat, zadzierzgnięcia silnych więzi regionalnych, a nade wszystko jako czas wielkiej misji edukacyjnej, naukowej i kulturotwórczej. W wyniku reformy studiów przeprowadzonej w latach 90. ukształtowany został nowy system edukacji ekonomicznej odpowiadający współczesnemu etapowi rozwoju nauki, dostosowany do potrzeb gospodarki rynkowej i standardów europejskiego szkolnictwa wyższego. Wymagało to gruntownych zmian w strukturze organizacyjnej uczelni, kierunkach kształcenia, trybie studiowania, opracowania i wdrożenia nowych standardów oraz planów i programów studiów, nie mówiąc o infrastrukturze dydaktycznej oraz nowej jakości zaplecza naukowo-badawczego. W efekcie tych głębokich przeobrażeń liczba studentów w uczelni w ciągu 15 lat wzrosła ponad czterokrotnie, co przy (prawie) dwukrotnym wzroście kadry naukowo-dydaktycznej spowodowało przejściowo jej bardzo duże obciążenie zajęciami dydaktycznymi. Zjawisko to miało wówczas w kraju charakter powszechny i uruchomiło oddolne środowiskowe mechanizmy zmierzające do zapewnienia wysokiej jakości kształcenia w polskich szkołach wyższych. W państwowych uczelniach ekonomicznych działania te doprowadziły do powołania do życia w grudniu 2000 r. Fundacji Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, której podstawowym zadaniem było tworzenie i rozpowszechnianie wysokich standardów jakości kształcenia w zakresie ekonomii, zarządzania i towaroznawstwa, sprzyjanie powstawaniu wewnętrznych i zewnętrznych systemów zapewnienia jakości oraz wspieranie polskich uczelni ekonomicznych w procesie wdrażania europejskich standardów edukacyjnych

¹³ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym*, Dz.U. nr 164, poz. 1365.

w ramach wspólnej europejskiej przestrzeni akademickiej¹⁴. Ruch środowisk akademickich na rzecz podnoszenia jakości kształcenia stał się kanwą do podjęcia podobnych działań przez Resort Szkolnictwa Wyższego i powołania 28 grudnia 2001 r. Państwowej Komisji Akredytacyjnej. Akredytacja FPAKE jest środowiskowa, dobrowolna i okresowa, natomiast akredytacja PKA jest obligatoryjna, selektywna i ma charakter kontroli administracyjnej.

Wszystkie kierunki studiów w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu mają akredytację FPAKE. Ponadto kierunek Towaroznawstwo posiada od 2001 r. prestiżową międzynarodową akredytację – certyfikat jakości ISO 9001:2000 przyznany przez światowej klasy jednostkę certyfikującą Det Norske Veritas (DNV).

Dzięki poddaniu się ocenie tych zewnętrznych instytucji, ale przede wszystkim dzięki działającemu w uczelni sprawnemu wewnętrznemu systemowi zapewnienia jakości kształcenia i profesjonalnej kadrze naukowo-dydaktycznej Akademia Ekonomiczna w Poznaniu jest dobrze oceniana na europejskim rynku edukacyjnym. Sprzyjają temu także podjęte ostatnio przez Senat AE decyzje o zwiększeniu liczby wydziałów, otwierające uczelnię – w dobie informatyki i społeczeństwa opartego na wiedzy – na nowe technologie informatyczne, biznes elektroniczny i nowoczesne metody matematyczno-statystyczne w ekonomii i zarządzaniu.

Działalność badawcza

Tematyka badawcza uczelni rozwijała się i pogłębiała w miarę jej ogólnego wzrostu, a zwłaszcza w miarę powiększania się liczby pracowników naukowo-badawczych i zdobywanych przez nich kolejnych stopni i tytułów naukowych. Wpływ na nią miały kolejne etapy przemian formalnych uczelni i jej wewnętrznej struktury organizacyjnej. W ostatecznej instancji tematyka badawcza uczelni związana była z przemianami ustrojowymi, jakim podlegała gospodarka, której uczelnia miała służyć.

Ogólny zarys tej tematyki pozwala wyróżnić następujące etapy: I-szy pionierski przypadający na początkowe lata Wyższej Szkoły Handlowej uwieńczony uzyskaniem praw akademickich w 1938 r. i przemianowaniem na Akademię Handlową. II etap działalności przypada na lata istnienia Akademii Handlowej, a przerwany przez okres okupacji kończy się upaństwowieniem uczelni i przemianowaniem jej na Wyższą Szkołę Ekonomiczną.

III etap działalności badawczej przypada na lata 1950-1990. W tym czasie Uczelnia zmieniła jeszcze raz nazwę: na Akademię Ekonomiczną (1974 r.), chociaż ta zmiana nie miała większego wpływu na tematykę i zakres badawczy. W długim III etapie można natomiast wyróżnić okresy (podetapy), które wiążą się z przemianami gospodarki narodowej. I tak z jednej strony wpływ na tematykę badawczą wywarł tzw. okres stalinowski (pierwsza połowa lat 50.), a z drugiej nie mógł na nią nie wywrzeć wpływu okres kryzysu i застоju gospodarczego lat 80.

¹⁴ Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych EPOQS, *Informator*, Warszawa – czerwiec 2005.

Kolejny IV etap znacznego rozwoju i przemian tematyki badawczej Akademii Ekonomicznej rozpoczął się u zarania lat 90. i trwa do dnia dzisiejszego. Przyszłość pokaże czy przemiana strukturalna uczelni przeprowadzona w roku jej 80-lecia i zmierzająca do kolejnej zmiany nazwy na Uniwersytet Ekonomiczny wywrze wpływ na działalność badawczą.

Pierwszy początkowy etap istnienia uczelni z natury rzeczy nie mógł przynieść poważniejszych rezultatów badawczych sensu stricto. Natomiast wyróżnił się szeregiem pionierskich publikacji, głównie podręczników, które stworzyły podwaliny pod istotne dla nauczania kadr handlowych (dziś powiedzielibyśmy „biznesowych”) dziedziny wiedzy. Dodatkową specyficzną okolicznością charakteryzującą ten etap działalności badawczej uczelni był fakt prowadzenia działalności dydaktycznej na WSH przez kilku pracowników zatrudnionych równocześnie na Uniwersytecie Poznańskim (głównie na Wydziale Prawno-Ekonomicznym). Dorobek publikacyjny pierwszego pionierskiego etapu istnienia WSH był na tyle istotny, że pomógł uczelni w uzyskaniu praw uczelni wyższej¹⁵.

Kolejny etap historii Uczelni-Akademii Handlowej nie zdążył zaowocować poważniejszymi osiągnięciami badawczymi z powodu 5-letniej przerwy wojennej. Lata powojenne zaś zmuszały w pierwszej kolejności do przygotowania prac o charakterze podręcznikowym uwzględniającym w pewnym stopniu realia powojenne. Niektóre z nich to owoc prac przypadających jeszcze na lata przedwojenne, a nawet okres okupacji¹⁶. Jednakże w badanym okresie należy również odnotować początki nurtów ściśle badawczych. Dotyczy to m.in. powojennych przemian ludnościowych, zmian w strukturze przestrzenno-gospodarczej kraju oraz nowych form gospodarowania¹⁷.

Początki wyróżnionego przez nas III etapu rozwoju badań przypadają na okres upaństwowienia uczelni i na tzw. okres stalinowski. Odznaczał się on z jednej strony zmianami programów nauczania i ograniczeniami działalności reprezentantów tzw. „ekonomii burżuazyjnej”, a z drugiej próbami inicjowania

¹⁵ Por. m.in.: J. Górski, *Zarys prawa międzynarodowego prywatnego*, Koło Prawników i Ekonomistów Uniw. Poznańskiego, Poznań 1927; W. Skalski, *Znaczenie księgi głównej w księgowości podwójnej*, Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej, Poznań 1934; E. Taylor, *Polityka skarbowa i system podatkowy Rzeczypospolitej Polskiej*, Poznań 1929. Por. także z tego okresu prace Floriana Barcińskiego, Antoniego Peretiatkiewicz i innych.

¹⁶ Można tu przykładowo wymienić: F. Barciński, *Geografia gospodarcza ogólna*, Koło Naukowe St. Stud. Akademii Handlowej, Poznań 1945; *Bogactwa kopalne Polski*, Czytelnik, Warszawa 1947 (wyd. 2 zmienione 1949); J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Księgarnia Akademicka, Poznań 1946 (wyd. 2 przejr. i uzup. 1948); A. Peretiatkiewicz, *Wstęp do nauk prawnych*, Poznań 1947; L. Pokorzynski, *Zarys polskiego prawa gospodarczego*, Akademik cz. 1 i 2, Szczecin 1948; E. Taylor, *Wstęp do ekonomiki*, Spół. Wydaw. „Żeglarz”, Gdynia 1947; *O istocie spółdzielczości*, Poznań 1948; *Historia rozwoju ekonomiki*, Poznań 1949. Por. także prace z tego okresu autorstwa Stefana Rosińskiego, Witolda Skalskiego i innych.

¹⁷ Przemiany uczelni w obu pierwszych etapach dokumentuje m.in. publikacja: *XXX-lecie Uczelni 1926-1956*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1956. W szczególności por. art. Z. Zakrzewski, *Wyższa Szkoła Handlowa w latach 1926-1939*, s. 9-32; J. Górski, *Akademia Handlowa w latach 1945-1950*, s. 39-59; oraz J. Boroń i S. Smoliński, *Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Poznaniu w latach 1950-1956*, s. 67-97.

badania nad perspektywami nowej socjalistycznej rzeczywistości. Na szczęście okres ten nie trwał długo i nie wywarł głębszych negatywnych śladów na działalności badawczej. Zaowocował natomiast zapoczątkowaniem rozwoju ekonomik branżowych. Przyniosły one później wiele cennych prac badawczych w takich dziedzinach, jak ekonomika handlu wewnętrznego i zagranicznego oraz badania rynku, ekonomika przemysłu, szczególnie małych i średnich przedsiębiorstw, ekonomika transportu i budownictwa, a także ekonomika pracy i ekonomika regionalna. W tym czasie rozwinęły się także znaczne badania w zakresie historii gospodarczej i demografii, finansów publicznych i metodologii badań ilościowych, szczególnie ekonometrii i programowania. Jest to także okres pomyślnego rozwoju badań towaroznawczych zarówno artykułów spożywczych, jak i przemysłowych, a także badań wdrożeniowych w niektórych dziedzinach chemii, biochemii i biologii. W niektórych dziedzinach WSE w Poznaniu, a od 1974 r. Akademia Ekonomiczna, spełniała rolę koordynatora badań w skali całego kraju (np. w finansach publicznych, demografii).

W latach 80. nasiliły się badania krytycznie oceniające polską rzeczywistość. Trwały poszukiwania dróg wyjścia z głębokiej nierównowagi rynkowej, w zakresie polityki cen, odnośnie reformy zarządzania przedsiębiorstwami, w dziedzinie finansów i bankowości. Coraz więcej wagi przywiązywano do marketingu (jeszcze początkowo „socjalistycznego”) w dydaktyce, a także w badaniach coraz większego znaczenia nabiera informatyka. Pod koniec lat 80. uznano, że niezbędna jest zasadnicza reforma struktury organizacyjnej uczelni ażeby lepiej służyć zbliżającym się zmianom.

Reforma ta po szerokiej dyskusji została wdrożona z początkiem lat 90. zapoczątkowując kolejny IV etap rozwoju badań naukowych w AE w Poznaniu. Likwidacja instytutów i utworzenie samodzielnych katedr wyzwoliło szeroką inicjatywę badawczą, która odpowiadała dokonującym się głębokim przemianom w gospodarce, a często je wyprzedzała. Dorobek badawczy tego okresu jest znaczący i wielostronny. Został on udokumentowany w wielu publikacjach¹⁸. W związku z tym ograniczymy się w tym miejscu do kilku uwag ogólnych wskazując na szczególnie charakterystyczne cechy rozwoju i przemian badawczych, jakie nastąpiły po 1990 r.

W miejsce ekonomii politycznej uformowały się dwa główne kierunki badań: w zakresie makro- i mikroekonomii. Zarządzanie wyodrębniło się jako osobna od ekonomii sfera badań i nauczania. Powstał znaczący dorobek badawczy osobno w finansach publicznych i finansach przedsiębiorstw, w bankowości i polityce monetarnej, w zakresie rynków kapitałowych i ubezpieczeń. Rozwój nauk ilościowych przyniósł obok badań czysto ekonometrycznych, prace z ekonomii matematycznej, programowania i statystyki matematycznej. Rozmnożyły się badania

¹⁸ Por. m.in.: M. Sławińska, *Zarys rozwoju działalności naukowo-badawczej w zakresie ekonomii i zarządzania*, oraz M. Małecka, *Zarys rozwoju działalności naukowo-badawczej w zakresie towaroznawstwa*, [w:] *Akademia Ekonomiczna w Poznaniu 1926-2001*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2001, s. 57-118. Por. także opracowania rocznicowe poszczególnych katedr, jak np. Katedra Polityki Gospodarczej i Planowania Rozwoju, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2001.

marketingowe i z zakresu logistyki krajowej i zagranicznej. Dowartościowana została sfera usług w ogóle, w tym usług turystycznych w szczególności. Obok badań handlu międzynarodowego powstało wiele prac z zakresu międzynarodowych stosunków ekonomicznych i integracji europejskiej. Wreszcie towaroznawstwo poszło daleko w kierunku zarządzania jakością.

Powyższe przemiany to w znacznej mierze skutek reform ustrojowych i rekonstrukcji gospodarki polskiej w latach 90. Jako takie miały z różnym nasileniem miejsce w ekonomicznym szkolnictwie wyższym w całym kraju. Co wyróżniało poszczególne uczelnie to nasilenie tych przemian i skala dorobku badawczego zależnie od rozwoju kadrowego i głębokości przemian organizacyjnych w tych jednostkach. Dzięki wczesnym pracom przygotowawczym do reformy i szybkiemu ich wdrożeniu Akademia Ekonomiczna w Poznaniu znalazła się w czołówce reformowanych uczelni wyższych, a jej dorobek badawczy z tego okresu zajmuje poczesne miejsce w polskiej literaturze ekonomicznej.

Patrząc wstecz na cały dorobek badawczy uczelni osiągnięty w ciągu 80 lat jej istnienia można w nim wyróżnić dziedziny, w których jest on szczególnie znaczący na tle dorobku innych uczelni polskich. Tam gdzie obok głównego inicjatora więcej osób złożyło się na ten dorobek, a osiągnięto go w dłuższym okresie można mówić o istnieniu *sui generis* szkoły naukowej. Jej dorobek cieszy się uznaniem wykraczającym daleko poza mury uczelni.

Niewątpliwie historycznie pierwszą taką szkołą była stworzona przez E. Taylora poznańska szkoła ekonomii. Należeli do niej ekonomiści z WSH i AE w Poznaniu oraz z Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego. Po likwidacji tego ostatniego szkoła ta znalazła swych kontynuatorów na AH i WSE w pracach z takich dziedzin, jak mechanizm rynkowy w gospodarce (W. Wilczyński), handel i wymiana (Z. Zakrzewski), pieniądź i finanse (J. Wierzbicki, Z. Knakiewicz, E. Czerwińska, E. Denek i J. Sobiech), oraz historia myśli ekonomicznej (Z. Romanow). Do kręgu tej szkoły można zaliczyć także prace J. Zajdy i Z. Szymczaka. Za swoistą córkę szkoły można uznać powstałą w późniejszych latach szkołę koniunktury gospodarczej, zainicjowaną przez Z. Kowalczyka. Na jej dorobek składają się m.in. prace R. Barczyka, M. Rekowskiego, M. Kokocińskiej i W. Przybylskiej-Kapuścińskiej.

Do rangi osobnej poznańskiej szkoły zaliczyć można dorobek osób, które na przestrzeni prawie całego okresu istnienia uczelni uprawiały rachunkowość i analizę ekonomiczną przedsiębiorstwa. Za założyciela tej szkoły uznać należy W. Skalskiego, pierwszymi członkami tej szkoły byli L. Gattner, F. Kroll i Z. Żardecki, a współcześnie reprezentują ją ze sporym dorobkiem nadal m.in. E. Kurtys, Z. Kołaczyk, W. Gabrusewicz, A. Kamela-Sowińska, M. Hamrol i H. Sobolewski.

Z. Zakrzewski jest twórcą poznańskiej szkoły handlu i analizy rynku. Jego uczniowie i następcy (m.in. H. Szulce, B. Pilarczyk, M. Sławińska, H. Mruk, E. Urbanowska-Sojkin i Z. Krasiński) rozwinęli szerokie badania w zakresie ekonomiki handlu, organizacji przedsiębiorstw handlowych i marketingu. Z tradycji tej szkoły wyrosły także badania panelowe w różnych segmentach rynku (J. Garczarczyk i inni). Kilku uczniów Z. Zakrzewskiego uprawiało analo-

giczne badania w innych uczelniach, jak np. T. i Z. Kramerowie (we Wrocławiu, a potem w Katowicach) a J. Dietl (w Łodzi).

Studia w zakresie statystyki i demografii były zawsze szczególnie wyróżniającą się dziedziną badawczą Akademii Ekonomicznej w Poznaniu i jej poprzedniczek. Początki osobnej szkoły w tym zakresie datują się od M. Nadobnika, autora pierwszego podręcznika „Statystyki badawczej” (Poznań 1929 r.). Poznańską szkołę statystyki i demografii rozwinęli dalej znacząco S. Waszak, T. Puchalski, M. Kędelski i S. Borowski. (Ten ostatni jest twórcą osobnej dziedziny demografii-demometrii.) Współcześnie reprezentują ją swym dorobkiem S. Wierzchosławski (badania nad rodziną) i J. Paradysz (m.in. statystyka małych obszarów). Bardzo cenne prace na temat rodziny, gospodarstw domowych i postaw młodzieży wyszły spod pióra M. Chromińskiej, W. Ignatczyk, I. Roeske-Słomka i A. Szuman.

Przez wiele lat Akademia Ekonomiczna w Poznaniu stanowiła czołowy ośrodek badań ubezpieczeniowych w Polsce. Jego początki sięgają 1948 r., kiedy to pod kierunkiem J. Rzóski utworzono pierwszą Katedrę Ubezpieczeń. Przejął ją potem i przez wiele lat prowadził L. Pokorzyński stwarzając ogólne podwaliny pod system ubezpieczeń krajowych. J. Szpunar badał ubezpieczenia gospodarcze. Badania ubezpieczeń w nowych warunkach ustrojowych owocnie prowadził T. Sangowski, a działalność tę do dziś kontynuują J. Łańcucki i J. Handschke.

Na zakończenie charakterystyki szkół badawczych uczelni, których korzenie sięgają okresu przedwojennego lub wczesnych lat powojennych trzeba wymienić towaroznawstwo. Obecne w programie wykładów od początku istnienia WSH uzyskało w roku 1938 stałą strukturę organizacyjną w postaci odrębnej Katedry Technologii i Towaroznawstwa kierowanej przez J. Wiertelaka. Po wojnie szersze badania towaroznawcze przydatne dla przemysłu spożywczego zainicjował F. Szelaąg, który w 1948 r. przejął kierownictwo Katedry. On to razem z M. Wiewórkowskim i późniejszym wieloletnim kolejnym kierownikiem katedry A. Lempką rozwinęli szerokie badania, które zyskały nazwę „poznańskiej szkoły towaroznawstwa”. Istota tej szkoły polega na tym, że zamiast badać wszystkie właściwości fizykochemiczne i użytkowe produktów, bada się tylko te ich składniki, które wpływają w sposób decydujący na jakość i są bardzo zmienne. W ten sposób na przestrzeni lat badali artykuły spożywcze i przemysłowe liczni pracownicy Wydziału Towaroznawstwa¹⁹. Wreszcie należy podkreślić najnowszy nurt badawczy w towaroznawstwie poznańskim: zarządzanie jakością w produkcji (J. Łańcucki, R.I. Zalewski, B. Sojkin i inni).

Kilka nurtów badawczych zasługujących na miano odrębnej szkoły powstało w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu w ostatnich dziesięcioleciach. Do takich należy w pierwszym rzędzie ekonometria. Podwaliny pod poznańską szkołę ekonometrii i badań ilościowych położył swymi pionierskimi pracami na temat zastosowań matematyki w ekonomii Z. Czerwiński. Skupił wokół siebie grono

¹⁹ Wśród nich m.in. J. Agustyniak, P. Baranowski, M. Durski, M. Filipiak, J. Jasiczak, M. Kasperek, J. i A. Koziolowie, A. i J. Krauzowie, S. Lewalski, W. Meissner, J. Skolik, A. Smoczkiewiczowa, R.J. Zalewski. Na osobną wzmiankę zasługują badania pod kier. A. Korzeniewskiego i Z. Foltynowicza (przechowalnictwo, opakowania, odpady). Por. M. Małecka, *op. cit.*, s. 100 i nast.

uczniów, którzy poszerzyli i pogłębili idee swego mistrza. I tak E. Ignasiak zajął się programowaniem sieciowym i teorią grafów, B. Guzik i W. Jurek modelowaniem i programowaniem ekonometrycznym, a E. Panek w swych pracach rozwinął ekonomię matematyczną. Do powyższej szkoły zaliczyć też można W. Sikorę (programowanie dyskretne) a także M. Matłokę (zbiory rozmyte w badaniach ekonomicznych), i K. Piaseckiego (modele prognostyczno-decyzyjne).

Geografia ekonomiczna była obecna w uczelni jako przedmiot wykładowy od samego początku istnienia WSH. Reprezentowali ją najpierw St. Nowakowski, a później przez wiele lat F. Barciński, o którego talencie wykładowym do dziś krążą legendy. Jednakże swoistego przełomu badawczego w geografii ekonomicznej dokonał i założył nową szkołę badawczą R. Domański, następca F. Barcińskiego. Sformułował on nową teorię gospodarki przestrzennej, w której istotną rolę odgrywają: samoorganizacja, struktury dysypatywne oraz nieliniowe systemy dynamiczne sieci osadniczych. Ten nowy paradygmat gospodarki przestrzennej znalazł zwolenników w wielu innych ośrodkach kraju. W samej Akademii Ekonomicznej zainspirował szczególnie badania nad miastami (W. Gaczek, J. Komorowski, A. Sobczak).

Rozwijanie badań w zakresie polityki ekonomicznej było z natury rzeczy szczególnie trudne w okresie gospodarki scentralizowanej. Jednakże założycielowi obecnej Katedry Polityki Ekonomicznej i Planowania Rozwoju S. Kruszczyńskiemu udało się wytyczyć taki kierunek badań, który zaowocował szeregiem wartościowych prac dotyczących instrumentów polityki ekonomicznej oraz polityki regionalnej. Z S. Kruszczyńskim współpracowali w początkowym okresie istnienia Katedry m.in. Z. Czerwiński, J. Gedymin, J. Boroń, M. Gulcz i J. Oryl. W późniejszym okresie ten nurt badań rozwijali m.in. Z. Dąbrowski, J. Tarajkowski i J. Tomidajewicz. Do badań polityki regionalnej swój wkład wnieśli B. Winiarski, B. Gruchman i L. Wojtasiewicz (długoletni kierownik Centrum Badań Gospodarki Regionalnej). Badanie instrumentów polityki ekonomicznej na różnych polach umożliwiło niektórym współpracownikom S. Kruszczyńskiego objęcie w późniejszym okresie stanowisk w innych Katedrach (m.in. A. Janc, T. Juja, T. Kowalski) oraz na innych uczelniach (J. Tomala – UMK Toruń, B. Winiarski – AE Wrocław, M. Guzek – KUL).

Na zakończenie opisu szkół Akademii Ekonomicznej w Poznaniu warto zwrócić uwagę na dziedziny nauki o stosunkowo dużym potencjale kadrowym i dorobku, wśród których można dopatrzeć się załączków przyszłych szkół badawczych. Do tej grupy zaliczyć można przede wszystkim badania handlu międzynarodowego i międzynarodowych stosunków gospodarczych. Zaczęły się one jeszcze w 1961 r., kiedy powstała Katedra Ekonomiki Handlu Zagranicznego kierowana przez J. Jankowiaka. On też zainicjował badania z zakresu polityki handlu zagranicznego, międzynarodowego podziału pracy i integracji ekonomicznej. Badania te później kontynuowali i poszerzali na pokrewne dziedziny Z. Foltiński, H. Wojechowski, a także R. Ławniczak. Współcześnie z tego nurtu wyodrębniają się wyraźnie badania nad zachowaniami przedsiębiorstw w warunkach konkurencji międzynarodowej (W. Otta i M. Gorynia), nad marketingiem międzynarodowym (K. Fonfara), oraz nad kadrami w biznesie międzynarodowym

(J. Schroeder). Badania naukowe z szerszego zakresu międzynarodowych stosunków gospodarczych prowadzi T. Rynarzewski, E. Najlepszy i E. Czerwieńec.

Kolejna dziedzina badań o dużym potencjale to badania z zakresu nauk o zarządzaniu. Pierwsze prace z tego zakresu zainicjował jeszcze w WSE J. Boroń, a później rozwinął je znacznie, szczególnie w zakresie technik zarządzania, K. Zimniewicz. Współpracownicy tego ostatniego zajmowali się m.in. modelami transformacji przedsiębiorstw (J. Majchrzak), partycypacją w zarządzaniu (T. Mendel), ryzykiem w zarządzaniu (K. Krzakiewicz) i zarządzaniem strategicznym (P. Banaszyk).

Wreszcie trzeba wskazać na rozwijającą się w ostatnich latach bardzo dynamicznie dziedzinę badań informatycznych. Początki tych badań sięgają jeszcze lat 70., kiedy to staraniem S. Abta uruchomiono w uczelni pierwsze laboratorium komputerowe. On też zainicjował pierwsze pionierskie prace z zakresu wdrażania systemów informatycznych zarządzania i systemów logistycznych. Burzliwy rozwój badań informatycznych nastąpił pod kierunkiem W. Abramowicza w Katedrze Informatyki Ekonomicznej oraz pod kierunkiem W. Cellarego, który w 1996 r. objął nową Katedrę Technologii Informacyjnych. W pierwszej Katedrze badania koncentrują się na projektowaniu nowoczesnych systemów informacyjnych zarządzania w różnych dziedzinach oraz na zarządzaniu wiedzą. W drugiej Katedrze prace badawcze obejmują architekturę baz danych, elektroniczny biznes i administrację oraz multimedia. Zespoły obu Katedr współpracują z praktyką gospodarczą i administracją terenową, dzięki czemu rezultaty ich prac badawczych są szybko weryfikowane w praktyce. Wiele tych prac realizuje się w ramach międzynarodowych programów badawczych co znacznie podnosi ich rangę. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu jest na najlepszej drodze do wykryształizowania w powyższych dziedzinach nowych szkół badawczych.

Przeгляд prac badawczych uczelni na przestrzeni 80 lat jej istnienia z natury rzeczy nie mógł objąć wszystkich jej osiągnięć. Skupiliśmy uwagę na wyraźnie wykształconych szkołach lub na dziedzinach, w których takie szkoły mają szansę powstać. Pominęliśmy dorobek badawczy wielu pracowników osiągnięty poza wyróżnionymi dziedzinami. Jakkolwiek prace zespołowe w naukach ekonomicznych nabierają coraz większego znaczenia, to jednak w ostatecznej instancji rozstrzygającą rolę odgrywa poszczególny badacz, jego wiedza, ambicje i motywacje. Na szczęście, w 80-letniej historii Akademii Ekonomicznej takich nie brakowało. Dzięki nim zajmuje ona obecnie poczesne miejsce wśród uczelni ekonomicznych w kraju.

*

Prof. Bohdan Gruchman był rektorem Akademii Ekonomicznej w Poznaniu w latach 1990-1996.

Prof. Emil Panek był rektorem Akademii Ekonomicznej w Poznaniu w latach 1996-2002.

POZNAŃ UNIVERSITY OF ECONOMICS (1926-2006)

Summary

The Poznań University of Economics was established in 1926 by the local Chamber of Commerce and Industry in cooperation with regional education authorities. Initially a small private school with limited enrolment, the university obtained its status as a major academic institution in 1938. Reopened after World War II, the Poznań University of Economics was nationalized in 1950 and reorganized to function as the only institution of higher education in Poznań to confer academic degrees in economics and management. By 2005, the number of teachers at the university increased from 57 to 609, and the number of students rose to 13,385, from 2,026 in 1950. Today the school offers master's, doctoral and *doctor habilitatus* degrees in three key disciplines: economics, management and commodity science. It is the only business school in Poland to confer such degrees in all three areas.

The Poznań University of Economics cooperates with many foreign universities. With some of them, it provides joint master's and Master of Business Administration programs. It also pursues scientific research, with special achievements in areas such as macroeconomics, econometrics, statistics and demography, marketing and logistics, international trade, accounting and financial controlling, economic geography and regional economics, management, commodity science and quality management. In many research areas, members of the school's faculty cooperate with foreign institutions. This includes joint research within the framework of European Union programs.

On its 80th anniversary in 2006, the university was expanded and reorganized again to better serve the needs of science and education.